

JOHANN HEINRICH PESTALOZZI

12. 1. 1746 - 17. 2. 1827

18.století znamená pro evropskou pedagogiku období reforem, které pokračují ve století devatenáctém, kdy dochází k velkým ekonomickým, sociálním a politickým změnám. V mnohých zemích vystupují významní pedagogičtí myslitelé, kteří se snaží napravovat a zlepšovat tehdejší pedagogickou teorii a praxi. Se svými reformami zůstávají většinou sami, bez podpory vládnoucích kruhů a jsou odkázáni na pomoc a porozumění vlivných a zámožných jednotlivců.

Ve vzdělávací praxi základního lidového školství mělo veliký význam dílo Johanna Heinricha Pestalozziho. Narodil se 12. ledna 1746 v Curychu. Jeho otec byl chirurgem a pocházel z rodiny italských emigrantů. Záhy však zemřel a Pestalozzi byl vychováván matkou a chůvou. Žil ve Švýcarsku, které bylo v té době zaostalou zemí a chtěl mu pomoci, proto se věnoval pedagogické práci. Zaměřil se na péči a výchovu sirotků a mládeže mladšího školního věku. Studoval teologii a práva, ale studií zanechal a nestal se tak knězem, jak si přála jeho matka. V osmnácti letech vstoupil do Helvétské společnosti, kde se účastnil politické činnosti kroužku mladých přívrženců osvícenství. Právě tam se seznámil se svou budoucí manželkou Annou rozenou Schulheszovou, která byla o osm let starší. V roce 1771 zakoupil statek Neuhof u Birru, kde založil vzorné hospodářství. Snažil se využívat pokrokových metod hospodaření. Pro nedostatek peněz i zkušeností však neuspěl. Pestalozzi s manželkou Annou přeměnil statek v roce 1774 na ústav pro opuštěné děti a učil je tkát, pracovat na poli a na zahradě. Snažil se vytvořit pro děti rodinné prostředí a poskytnout jim elementární vzdělání. Jeho pokus však pro nedostatek prostředků během pěti let ztroskotal.

Téměř dvacet let se pak Pestalozzi věnoval spisovatelství a vydal řadu prací. V roce 1780 to bylo několik nesouvislých aforismů, které vyšly pod souhrnným názvem *Večer poustevníkův*. (Abendstunde eines Einsiedlers). Největšího úspěchu dosáhl Pestalozzi pedagogickým románem *Linhart a Gertruda* (Lienhard und Gertrud, 1781-1787). Má čtyři části a jeho děj je nenáročný. Líčí, jak byla vesnice Bonnal vykořisťována chamtivým fojtem. Moudrá Gertruda, jejíž muž Linhart je ohrožen fojtovým lichvářstvím, najde cestu, jak (s pomocí majitele panství a osvíceného pastora)

zloducha odstranit a osvobodit vesnici od jeho tyranie. Statkář Arner se postará i o obnovení školy a výchovy podle Gertrudina vzoru. Gertruda učila děti příst, ale zároveň hleděla, aby společně s touto činností pracovala i hlava. Proto je při práci učila číst, počítat, vyprávěla jim mravoučné příběhy. I když šlo o velmi primitivní spojení vyučování s prací, byl to přece jen způsob, jak snáze přimět rodiče, aby posílali děti do místní školy. Učitel Glulfi nezanedbal jedinou příležitost zaměstnat děti užitečnou pracovní činností a doplnit tak účinně vlastní vyučování. Dílo, které v mnohém navazuje na Rousseauova "Emila", zajistilo Pestalozzimu široké mezinárodní uznání. Filozofové a státníci z celé Evropy se začali zajímat o Pestalozziho myšlenky, zvláště když Herder zařadil jeho román k nejlepším německy psaným spisům pro lid. Mladá Francouzská republika dokonce udělila Pestalozzimu roku 1792, tedy v plném revolučním kvasu, spolu s nejvýznamnějšími osobnostmi té doby, čestné občanství. Ocenila tak jeho svobodomyšlné názory a jeho odpor proti tyranii. Vláda Švýcarské republiky se mu za jeho služby ve prospěch vlasti odměnila tím, že mu svěčila roku 1798 výchovu sirotků ve Stanzu. Když byl ústav nedlouho poté v důsledku válečných událostí přeměněn ve vojenskou nemocnici, bylo Pestalozzimu umožněno, aby pokračoval ve své vychovatelské činnosti v Burgdorfu poprvé jako učitel. Jeho škola získala velký věhlas ve Švýcarsku i v zahraničí, mezi mnohými návštěvníky byl i tehdy ještě neznámý Herbart. V Pestalozziho škole neexistovalo žádné přesné rozvržení učiva ani tříd. Žáci pracovali podle svého nadání i zájmu. Pestalozzi zřídil při škole i chlapecký internát s kursem pro výuku kandidátů učitelství. V tomto období roku 1801 napsal knihu ***Jak Gertruda vyučuje své děti, aneb pokus o poskytnutí návodu matkám, jak by měly samy vyučovat své děti*** (Wie Gertrud ihre Kinder lehrt, ein Versuch den Müttern Anleitung zu geben, ihre Kinder selbst zu unterrichten). V tomto pojednání, které jen podle názvu připomíná Komenského Informatorium, ukazuje ve formě dopisů příteli svou teorii elementárního vyučování, své zkušenosti a hledání. Další práce ***Abeceda názoru, Kniha matek*** a ***Názorné vyučování*** (1803 - 1804) vypracoval se svými žáky. Byly základem pro výuku základního učiva.

Roku 1804 se Pestalozzi přestěhoval do ústavu vybudovaného na zámku Münchenbuchsee a o rok později se usadil v Yverdonu ve francouzské části Švýcarska. Tady na starém zámku vybuďoval výchovný ústav pro děti ze zámožných rodin. Ústav zahrnoval i střední školu a učitelský seminář. Vyučovalo se francouzštině, němčině, latině, řečtině, dějepisu a přírodovědě. Po vyučování následoval sport a hry. Na rozdíl od dřívějších míst měl Pestalozzi na starosti výchovu bohatých, takže finanční starosti v té době neměl. V Yverdonu napsal práci ***Přirozený učitel***, ve které se zabývá výchovou

dětí předškolního věku. V dalším vývoji byl při ústavu zřízen penzionát pro výchovu dívek z lepších rodin. Ústav navštěvovaly významné osobnosti z celé Evropy. Po smrti Pestalozziho ženy a vlivem rozporů mezi učiteli celý institut počal upadat a roku 1825 ústav zanikl. Pestalozzi se vrátil do Neuhofu. V té době dokončil své pojednání *Názory na průmysl, výchovu a politiku se zřetelem na náš stav před revolucí a po ní*. Ještě před smrtí naposledy shrnul své zkušenosti a názory na elementární výchovu v díle *Labutí píseň* (Der Schwanengesang).

Pestalozzi zemřel 17. února 1827 v Bruggu, stížen urámi a psychickou deprivací. Jeho pedagogické spisy stejně jako jeho praxe významnou měrou přispěly k rozšíření myšlenky všeobecného vzdělávání, takže je právem považován za jednoho z duchovních otců obecného školství. Na rozdíl od Rousseaua, k jehož ideám se jinak plně hlásil, kladl Pestalozzi důraz na systematickosti a názornost ve výuce a tím se vrací k principu, který byl jedním ze základů didaktiky Komenského. Pestalozziho u nás kromě J. E. Purkyně překládal Karel Havlíček ve svých Národních novinách. Největší vliv měl Pestalozzi pochopitelně na výchovu a školství v německých zemích. Např. návrh pruského školského zákona z roku 1818 zdůrazňuje Pestalozziho myšlenku, že „na základě vzdělání obecně lidského je nutno vybudovat výchovu všech lidí pro život občanský.“ Pestalozziho obětavost, s kterou se věnoval dětem z nejchudších vrstev, byla obdivuhodná. Vystihuje ji nápis na jeho náhrobku: „Člověk, křesťan, občan. Vše pro jiné, nic pro sebe.“